

УДК 376.016:37.011.3:008.434.5

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2025.4.9>

Наталія ТРУЛЯЄВА

магістр за спеціальністю «Спеціальна освіта», вчитель-логопед вищої категорії,
Криворізька гімназія №4 Криворізької міської ради
ORCID: 0009-0001-5270-8559

ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ ДИСЛЕКСІЇ ТА ДИСГРАФІЇ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР У СПЕЦІАЛЬНИХ КЛАСАХ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У статті проаналізовано теоретичні та методичні засади використання дидактичних ігор для корекції дислексії та дисграфії у дітей з порушеннями мовлення. Метою дослідження визначено розкриття можливостей дидактичних ігор у контексті логопедичної корекції специфічних порушень читання й письма та визначення методичних особливостей їх упровадження у навчально-корекційну діяльність спеціальних класів. У процесі дослідження систематизовано наукові підходи до розуміння природи дислексії та дисграфії як складних багаторівневих порушень, зумовлених недорозвиненням психолінгвістичних, сенсомоторних і когнітивних функцій; уточнено їхні психолого-педагогічні механізми; охарактеризовано основні труднощі, що виникають у процесі формування навичок читання та письма в дітей із мовленнєвими розладами. Проаналізовано сучасні напрями логопедичної корекції, доведено доцільність поєднання традиційних методик із нейропсихологічними, когнітивними та лінгводидактичними підходами.

Доведено, що дидактична гра виступає ефективним психолого-педагогічним засобом активізації мовленнєвої, пізнавальної та емоційно-вольової сфер дитини, забезпечує гармонійне поєднання навчального й корекційного компонентів. Систематизовано функції та принципи використання ігор у роботі з дітьми з порушеннями мовлення, зокрема принцип поетапності, варіативності, мотиваційної залученості та сенсорної інтеграції. Обґрунтовано умови ефективності ігрової діяльності, серед яких провідну роль відіграє професійна компетентність логопеда, індивідуалізація підбору ігор і створення позитивного емоційного середовища навчання. Розроблено методичні орієнтири щодо добору ігрових вправ відповідно до типів порушень, спрямованих на розвиток звуко-буквеного аналізу, просторової орієнтації, зорово-рухової координації та граматичного структурування мовлення.

Проведено порівняльний аналіз концептуальних особливостей використання дидактичних ігор у корекції дислексії та дисграфії. Встановлено, що у випадку дислексії вони спрямовані переважно на формування процесів сприймання, розпізнавання та диференціації графем і фонем, тоді як при дисграфії акцент робиться на вдосконаленні моторно-графічних, орфографічних та аналітико-синтетичних умінь. Узагальнено, що дидактичні ігри підвищують ефективність логопедичної корекції, сприяють розвитку комунікативної компетентності, пізнавальної мотивації та впевненості дитини у власних навчальних можливостях. У висновках підкреслено, що дидактична гра є перспективним напрямом розвитку сучасної спеціальної педагогіки, оскільки поєднує елементи науково обґрунтованого корекційного впливу з природною ігровою активністю дитини.

Ключові слова: дислексія, дисграфія, дидактична гра, логопедична корекція, спеціальна освіта, порушення мовлення, ігрові технології.

Natalia TRULYAEVA. FEATURES OF CORRECTING DYSLLEXIA AND DYSGRAPHIA USING DIDACTIC GAMES IN SPECIAL CLASSES FOR CHILDREN WITH SPEECH DISORDERS

The article analyzes the theoretical and methodological principles of using didactic games to correct dyslexia and dysgraphia in children with speech disorders. The purpose of the study is to reveal the possibilities of didactic games in the context of speech therapy correction of specific reading and writing disorders and to determine the methodological features of their implementation in the educational and correctional activities of special classes. In the process of the study, scientific approaches to understanding the nature of dyslexia and dysgraphia as complex multi-level disorders caused by the underdevelopment of psycholinguistic, sensorimotor and cognitive functions are systematized; their psychological and pedagogical mechanisms are specified; the main difficulties that arise in the process of forming reading and writing skills in children with speech disorders are characterized. Modern directions of speech therapy correction are analyzed, the feasibility of combining traditional methods with neuropsychological, cognitive and linguodidactic approaches is proven.

It has been proven that didactic games are an effective psychological and pedagogical means of activating the speech, cognitive and emotional-volitional spheres of the child, providing a harmonious combination of educational and correctional components. The functions and principles of using games in working with children with speech disorders have been systematized, in particular the principle of gradualness, variability, motivational involvement and intersensory integration. The conditions for the effectiveness of gaming activities have been substantiated, among which the leading role is played by the professional competence of the speech therapist, individualization of the selection of games and the creation of a positive emotional learning environment. Methodological guidelines have been developed for the selection of gaming exercises according to the types of disorders aimed at the development of sound-letter analysis, spatial orientation, visual-motor coordination and grammatical structuring of speech.

A comparative analysis of the conceptual features of the use of didactic games in the correction of dyslexia and dysgraphia was conducted, as a result of which it was found that in the case of dyslexia they are mainly aimed at the formation of the processes of perception, recognition and differentiation of graphemes and phonemes, while in the case of dysgraphia the emphasis is on improving motor-graphic, orthographic and analytical-synthetic skills. It is generalized that didactic games increase the effectiveness of speech therapy correction, contribute to the development of communicative competence, cognitive

motivation and confidence of the child in his own learning capabilities. The conclusions emphasize that didactic games are a promising direction in the development of modern special pedagogy, since they combine elements of scientifically based corrective action with the natural play activity of the child.

Key words: *dyslexia, dysgraphia, didactic game, speech therapy correction, special education, speech disorders, game technologies.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема формування повноцінної навички читання і письма у дітей з порушеннями мовлення є однією з центральних у сучасній спеціальній освіті, зокрема у логопедії. У процесі навчання виявляється, що значна частина дітей із системними мовленнєвими порушеннями стикається з труднощами засвоєння грамоти, які набувають стійкого характеру і проявляються у вигляді специфічних порушень процесів читання (дислексія) та письма (дисграфія). Ці розлади істотно впливають на успішність навчальної діяльності, формування пізнавальної сфери, мовленнєвого та інтелектуального розвитку дитини, а також на її емоційно-вольову сферу, самооцінку та соціальну адаптацію. У контексті освітньої інтеграції та інклюзивного навчання питання ефективної корекції дислексії та дисграфії набуває особливої значущості, оскільки саме від успішності оволодіння базовими навчальними навичками залежить подальша освітня траєкторія дитини з особливими освітніми потребами.

Актуальність дослідження полягає у зростаючій потребі пошуку ефективних, науково обґрунтованих та практично орієнтованих методів і технологій корекційно-розвивального впливу на дітей із порушеннями письма і читання. Традиційні логопедичні методи, хоча й демонструють певну результативність, не завжди враховують сучасні психолого-педагогічні підходи, особливості мотиваційної сфери дітей, необхідність активізації їхньої пізнавальної діяльності та створення емоційно сприятливого навчального середовища. У цьому контексті використання дидактичних ігор як засобу корекції дислексії та дисграфії набуває особливої значущості. Ігрова діяльність є природною для дитини, стимулює пізнавальну активність, підвищує рівень зацікавленості навчанням, сприяє формуванню внутрішньої мотивації до подолання труднощів. Застосування дидактичних ігор у спеціальних класах для дітей з порушеннями мовлення дозволяє органічно поєднати корекційно-розвивальні та навчальні завдання, розвивати фонематичний слух, мовленнєве сприймання, зорово-просторові уявлення, дрібну моторику та інші психічні функції, які є базою для успішного оволодіння читанням і письмом.

Зазначена проблема має як теоретичне, так і практичне значення для сучасної системи спеціальної освіти. У контексті реформування освітньої галузі України, впровадження концепції Нової української школи, інклюзивної освіти та забезпечення рівних можливостей для всіх здобувачів освіти, постає завдання створення ефективних педагогічних умов для розвитку кожної дитини відповідно до її індивідуальних можливостей. Корекція порушень читання та письма у дітей з мовленнєвими розладами безпосередньо пов'язана з реалізацією державних стратегій щодо підтримки дітей з особливими освітніми потребами, що підкреслює значення цієї проблематики як для логопедичної науки, так і для освітньої політики загалом.

З практичного погляду, дослідження ефективності дидактичних ігор у процесі корекції дислексії та дисграфії виступає важливою умовою вдосконалення системи логопедичної допомоги в закладах загальної середньої та спеціальної освіти. Використання ігрових технологій відповідає сучасним вимогам до організації освітнього процесу, орієнтованого на дитиноцентризм, активне залучення учнів до навчання, створення позитивного емоційного тла та ситуацій успіху. У цьому аспекті дидактична гра виступає провідним інструментом розвитку мовленнєвої, пізнавальної та комунікативної діяльності, що забезпечує комплексний корекційно-розвивальний вплив.

Досліджувана проблема тісно пов'язана з важливими науковими завданнями логопедії, психолінгвістики, нейропсихології та педагогічної психології. Її вирішення сприятиме глибшому розумінню механізмів виникнення та подолання дислексії й дисграфії, розвитку науково обґрунтованих підходів до діагностики та корекції цих порушень, а також удосконаленню системи професійної підготовки майбутніх логопедів. Розробка теоретичних і методичних основ застосування дидактичних ігор у корекційній практиці створить передумови для формування інноваційного освітнього простору, у якому кожна дитина зможе досягати позитивних результатів у навчанні відповідно до своїх індивідуальних особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика подолання дислексії та

дисграфії у дітей з порушеннями мовлення розглядається в сучасній науковій літературі з різних аспектів – від вивчення психолінгвістичних і нейропсихологічних механізмів виникнення цих розладів до розробки ефективних корекційних методик, серед яких дедалі більшої уваги набувають ігрові технології. У працях вітчизняних і зарубіжних науковців простежується тенденція до органічного поєднання традиційних логопедичних засобів і сучасних освітніх інновацій з метою створення більш гнучких, мотиваційно насичених та ефективних систем корекційної підтримки дітей із труднощами письма та читання.

Значний внесок у дослідження специфіки логопедичної роботи з дітьми молодшого шкільного віку зробила Л. Журавльова, яка окреслила сучасний стан логопедичної практики та визначила провідні напрями оптимізації корекційної роботи з дітьми з дисграфією [2]. Такі українські дослідниці як Н. Чередніченко та Л. Тенцер представили системний підхід до організації логопедичної допомоги в умовах як спеціального, так і інклюзивного навчання, з акцентом на змістовно-організаційні аспекти подолання дисграфії [13]. Подібний підхід розвивають Н. Лещій і К. Лук'янченко, які досліджують особливості мовленнєвої корекції учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі, наголошуючи на важливості використання інтерактивних ігрових засобів як чинників розвитку мовленнєвої активності та пізнавальної мотивації [5].

Психолінгвістичні та методичні аспекти подолання дисграфії і дислексії детально описано Є. Серебрянніковою, яка систематизує корекційні прийоми, спрямовані на формування навичок звуко-буквеного аналізу, розвиток фонематичного слуху та оптичних диференціацій [10]. Аналогічні проблеми профілактики та раннього втручання розглядають Л. Котлова та А. Іскрижицька, підкреслюючи значення раннього виявлення труднощів письма у дітей із затримкою мовленнєвого розвитку та застосування ігрових прийомів у логопедичній роботі [4]. І. Мураховська досліджує формування зв'язного мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення, розкриваючи ефективність ігрових методів у стимулюванні мовленнєвої активності, збагаченні словника та розвитку граматичної будови мови [7].

Окремий пласт наукових досліджень стосується застосування нейропсихологічного підходу до подолання труднощів письма

і читання. Так, О. Морозова-Ларіна та А. Тарунцева розглядають можливості використання програми FastForWord у корекції дислексії в дітей дошкільного віку, доводячи її позитивний вплив на розвиток слухо-мовленнєвих і когнітивних функцій [6]. Схожі ідеї можна простежити у дослідженні Н. Сизової, яка аналізує ефективність нейропсихологічних вправ у навчанні дітей із порушеннями читання, роблячи акцент на розвитку міжпівкульних зв'язків, уваги, зорово-просторової координації та мовленнєвої пам'яті [11].

У межах практико-орієнтованих досліджень увагу приділено застосуванню дидактичних ігор у логопедичній роботі. О. Просяник висвітлює можливості дидактичних ігор та ігрових вправ у подоланні порушень письма, відзначаючи, що системне використання ігор сприяє автоматизації орфографічних навичок, формуванню граматичної правильності письма й підвищенню мотивації до навчання [8]. Подібної думки дотримується І. Брушневська, яка наголошує на закономірностях використання ігрових прийомів у корекційно-розвивальній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями, підкреслюючи, що гра виступає не тільки важливим засобом навчання, але й провідним інструментом соціалізації та емоційної підтримки [1]. Значний методичний потенціал ігрових технологій для логопедичної практики розкривають М. Комісарик, К. Кузнецова та Р. Кушнірик, які обґрунтовують інноваційні технології як умову підвищення ефективності освітньо-корекційної роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями [3].

Варто також відзначити внесок Н. Рібцун, яка розробила програмно-методичний комплекс розвитку мовлення дітей із недостатнім фонетико-фонематичним розвитком мовлення, що став основою для подальших досліджень інтеграції дидактичних ігор у систему логопедичної допомоги [9]. Цінним для розуміння функціональної ролі логопеда у міждисциплінарній взаємодії є дослідження С. Цимбал-Слатвінської, яка провела порівняльний аналіз діяльності логопеда з діяльністю суміжних фахівців, фокусуючись на необхідності реалізації комплексного підходу у подоланні порушень мовлення та письма [12]. У цьому ж контексті важливою є праця О. Швець та Б. Швець, які дослідили особливості організації роботи логопеда в навчально-реабілітаційному центрі, окресливши його вагому роль у створенні корекційного середовища.

Зміст зарубіжних наукових розвідок також підтверджує актуальність ігрових тех-

нологій у роботі з дітьми, які мають специфічні труднощі навчання. У дослідженні Р. Екаваті, В. Васіс, А. Шодікіна, С. Фіангга та Ж.-К. Чень здійснено систематичний аналіз використання ігор у навчанні дітей із дислексією, у результаті якого продемонстровано, що інтерактивні ігрові платформи підвищують рівень залученості учнів та сприяють розвитку навичок читання за допомогою багатоканальної сенсорної стимуляції [15]. О. Йилдирим і Е. Сурер представили результати розробки дидактично-навчальних ігор для дітей із труднощами навчання, які базуються на принципах адаптивності та індивідуалізації навчального процесу [17]. У свою чергу Н. Рахім, Н. Мокмін і Дж. Ванг розглядають освітні переваги допоміжних технологій для учнів із дисграфією, доводячи ефективність цифрових ігрових інструментів як засобів підтримки графомоторних і когнітивних процесів [16].

Здійснений аналіз дозволяє констатувати, що не дивлячись на наявність значної кількості праць, присвячених логопедичній корекції дислексії та дисграфії, питання використання дидактичних ігор як цілісної системи засобів корекції зазначених порушень у спеціальних класах залишається недостатньо розробленим. Зокрема, потребують уточнення теоретико-методологічні основи застосування ігрових технологій у логопедичній роботі, критерії добору ігор відповідно до типу порушення, рівня сформованості мовленнєвих функцій і вікових особливостей дітей. Недостатньо описані також методичні підходи до інтеграції дидактичних ігор у структуру логопедичних занять. Отже, постає необхідність комплексного дослідження особливостей використання дидактичних ігор у процесі подолання дислексії та дисграфії в дітей із порушеннями мовлення, що й визначає напрям цього дослідження.

Мета статті – розкрити можливості дидактичних ігор в контексті логопедичної корекції дисграфії та дислексії у дітей з порушеннями мовлення та визначити методичні особливості їх використання у роботі з цією категорією дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема дислексії та дисграфії у дітей з порушеннями мовлення належить до кола найактуальніших у сучасній логопедії, оскільки саме ці порушення є одними з найпоширеніших серед учнів спеціальних і інклюзивних класів, істотно ускладнюючи процес навчання грамоти. Теоретичне осмислення цього феномена потребує роз-

гляду його психолінгвістичних механізмів, нейропсихологічних основ і взаємозв'язку із системними мовленнєвими розладами. У логопедичній науці дислексію визначають як часткове специфічне порушення процесу читання, зумовлене недорозвиненням або порушенням окремих психічних функцій, що беруть участь у реалізації цього процесу, тоді як дисграфія розглядається як стійке, специфічне порушення письма, пов'язане з недостатньою сформованістю мовленнєвих і мовних механізмів, а також психічних процесів, що забезпечують письмову діяльність [2; 4; 6; 13]. Як підкреслює Є. Серебряннікова, дислексія та дисграфія не є наслідком недостатнього навчання або низького інтелектуального рівня дитини, а мають у своїй основі стійкі порушення функціонування аналізаторних систем – слухового, зорового, кінестетичного та моторного, а також дефіцит міжаналізаторних зв'язків, що забезпечують інтеграцію мовленнєвих і письмових дій [10, с. 309].

Психолінгвістичний аналіз цих порушень дозволяє розглядати їх як прояви дисфункції мовленнєвої системи, у якій спостерігається нерівномірність розвитку окремих ланок – від фонематичного сприймання до граматичного структурування мовлення. Л. Журавльова зазначає, що діти з порушеннями письма мають труднощі у здійсненні звуко-буквеного аналізу, розрізненні фонем, оперуванні мовленнєвими одиницями, що ускладнює перехід від усного до писемного мовлення. Дослідниця підкреслює, що дисграфія часто супроводжується недорозвитком фонематичного слуху, оптичного сприймання та просторових уявлень, що призводить до типових помилок – пропусків, перестановок, замін або спотворень букв [2]. У той же час при дислексії спостерігаються труднощі у процесі впізнавання, співвіднесення графем і фонем, зниження темпу та розуміння прочитаного тексту, що зумовлено переважно нерівномірністю формування операцій аналізу та синтезу.

Взаємозв'язок дислексії та дисграфії із системними мовленнєвими порушеннями має принциповий характер. Як доводять Н. Чередніченко та Л. Тенцер, діти із загальним недорозвиненням мовлення, фонетико-фонематичним або лексико-граматичним дефіцитом перебувають у групі високого ризику щодо виникнення специфічних труднощів навчання читання і письма. У таких дітей виявляється обмежений словниковий запас і спрощена граматична будова висловлювання, а також порушення фонематич-

них процесів, які лежать в основі навичок звукового аналізу й синтезу. Це призводить до того, що при навчанні грамоти діти не можуть адекватно співвідносити звукову форму слова з його графічним образом [13]. Недостатня сформованість зорово-просторових функцій, моторної координації та регуляції довільної діяльності також ускладнює оволодіння технікою письма, що підтверджують результати досліджень Л. Котлової та А. Іскрижницької. Вони наголошують на тісному зв'язку між рівнем мовленнєвого розвитку та готовністю до навчання письму: діти із затримкою мовленнєвого розвитку демонструють нижчі показники сформованості мовних узагальнень, просторових орієнтацій і графомоторних навичок, що виявляється у специфічних помилках при письмі навіть після тривалого навчання [4].

З позицій нейропсихології, як зазначають О. Морозова-Ларіна та А. Тарунцева, дислексія пов'язана з недостатньою зрілістю міжпівкульної взаємодії, порушенням цілісної роботи функціональних блоків мозку, що забезпечують перероблення слухової, зорової й моторної інформації. Діти з дислексією демонструють знижену швидкість обробки вербальної інформації, труднощі переключення уваги між сенсорними каналами, а також обмежену здатність до узагальнення мовних закономірностей [6]. Ці порушення мають системний характер і проявляються як у процесі читання, так і письма, тому розгляд дислексії та дисграфії окремо від мовленнєвої системи є методологічно некоректним.

Характеристика труднощів навчання читання та письма в дітей із мовленнєвими розладами дозволяє виділити кілька провідних аспектів, які мають бути враховані у корекційній роботі:

- у першу чергу це порушення фонематичних процесів, що зумовлюють неправильне співвіднесення звуків і букв;
- має місце обмеженість зорово-просторових уявлень і труднощі орієнтації в графічному полі аркуша
- недостатня сформованість моторних компонентів письма, зокрема дрібної моторики, ритмічної організації рухів і графомоторних навичок;
- низький рівень розвитку довільної уваги, пам'яті та самоконтролю, що ускладнює автоматизацію навчальних дій.

Перераховані аспекти красномовно вказують на системність порушень, які вимагають комплексного підходу до їх подолання з урахуванням психолінгвістичних, нейропсихологічних і педагогічних чинників. Сучасна

система спеціальної освіти орієнтована на забезпечення саме такої комплексної підтримки дітей із порушеннями мовлення, зокрема тих, хто має труднощі у формуванні навичок читання та письма. Проблема корекції дислексії та дисграфії розглядається в контексті розвитку індивідуалізованих, нейропсихологічно обґрунтованих і лінгводидактично доцільних підходів, що поєднують традиційні логопедичні методики з інноваційними технологіями.

У логопедичній практиці протягом багатьох років використовувалися традиційні методи, спрямовані на поетапне формування операцій читання і письма шляхом розвитку фонематичних процесів, мовного аналізу й синтезу, зорово-просторових функцій, граматичних структур і зв'язного мовлення. Як зазначає Л. Журавльова, ефективність таких підходів визначається системністю корекційної роботи, послідовністю формування мовленнєвих операцій і поєднанням індивідуальної та групової роботи, спрямованої на подолання типових помилок, властивих дітям із дисграфією та дислексією [2]. Зокрема, логопеди традиційно застосовують вправи на розвиток звукового аналізу та синтезу, зіставлення звуків і букв, диференціацію графічно подібних літер, тренування моторної координації під час письма та відтворення ритмічних структур, що позитивно впливає на формування фонематичного і графомоторного компонентів письмової діяльності.

Разом із тим традиційні підходи дедалі частіше доповнюються сучасними інноваційними технологіями, які враховують нейропсихологічні, когнітивні та сенсомоторні аспекти розвитку дитини. Як зазначають М. Комісарик, К. Кузнецова та Р. Кушнірик, новітні технології корекційно-розвивального навчання у спеціальній освіті передбачають інтеграцію мультимедійних, інтерактивних та ігрових методів, які забезпечують високий рівень мотивації дітей до участі в логопедичному процесі [3]. При цьому інноваційні методи спрямовані не стільки на виправлення окремих помилок у письмі чи читанні, скільки на загальне стимулювання розвитку когнітивних функцій – уваги, пам'яті, мислення, сенсорної інтеграції, що забезпечують формування цілісного мовленнєвого механізму. Особливої актуальності набуває використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у логопедичній роботі. Дані таких зарубіжних науковців як Н. Рахім, Н. Мокмін і Дж. Ванг дозволяють зафіксувати значний потенціал асистивних (допо-

міжних) технологій для підтримки учнів із дисграфією: цифрові платформи, програми розпізнавання мовлення, адаптивні клавіатури та навчальні додатки сприяють розвитку навичок письма, підвищують самостійність та впевненість дітей у навчальному процесі [16].

О. Морозова-Ларіна та А. Тарунцева, дотримуючись нейропсихологічної парадигми, пропонують дещо інший ракурс розуміння проблеми. Дослідниці доводять, що ефективність корекції дислексії значною мірою залежить від урахування стану міжпівкульної взаємодії та розвитку базових нейродинамічних процесів. Використання спеціалізованих комп'ютерних програм, зокрема FastForWord, забезпечує стимуляцію сенсорних і когнітивних функцій, покращує темп оброблення мовної інформації, розвиває слухову пам'ять і увагу, що безпосередньо впливає на здатність дитини адекватно розпізнавати й аналізувати мовленнєві сигнали [6]. Н. Сизова також підкреслює значення нейропсихологічних вправ, спрямованих на розвиток міжпівкульних зв'язків і сенсомоторної координації, які допомагають гармонізувати роботу аналізаторних систем і створюють умови для формування правильних мовленнєвих дій [11]. Такий підхід дозволяє виправляти симптоми порушень та усувати їхні базові причини – функціональний дисбаланс мозкової діяльності, що є особливо важливим при роботі з дітьми молодшого шкільного віку.

Важливою тенденцією сучасної логопедичної практики є еkleктичне поєднання когнітивних, лінгводидактичних і нейропсихологічних підходів, що забезпечує комплексність корекційного процесу. Як відзначає Є. Серебряннікова, подолання дисграфії та дислексії має відбуватися в контексті розвитку мовленнєвої системи в цілому, а не тільки її окремих функцій [10]. Тому ефективні методики включають комбінування вправ на розвиток мовних узагальнень, лексико-граматичних структур, логічного мислення й пам'яті з елементами сенсомоторних ігор і тренінгів. О. Просяник наголошує, що поєднання дидактичних ігор із когнітивними стратегіями дає змогу оптимізувати процес засвоєння орфографічних і графічних закономірностей, активізувати мовленнєво-мисленнєву діяльність дитини, а також зменшити емоційне напруження, яке часто супроводжує навчання дітей із порушеннями письма [8].

Згідно з позицією Н. Чередніченко та Л. Тенцер, ефективна логопедична корекція

в сучасних умовах передбачає поєднання класичних вправ на розвиток фонематичних, артикуляційних і графомоторних навичок із сучасними інноваційними формами – тренінгами сенсомоторної інтеграції, ігровими технологіями та інтерактивними вправами. Такий комплекс забезпечує більш стійкі результати, оскільки впливає одночасно на когнітивний, емоційний і поведінковий рівні розвитку дитини [13].

Дидактична гра посідає важливе місце у системі корекційно-розвивального навчання дітей з порушеннями мовлення, оскільки вона поєднує навчальний і виховний потенціал із природною для дитини ігровою діяльністю. Гра виступає провідною діяльністю в онтогенезі молодших школярів і сприяє формуванню вищих психічних функцій. У контексті логопедичної роботи дидактична гра розглядається як ефективний засіб стимуляції пізнавальної активності, емоційного залучення та мовленнєвої комунікації дитини [8]. Таким чином, вона створює сприятливі умови для подолання мовленнєвих бар'єрів, оскільки знижує рівень тривожності, сприяє розкритості висловлювань та активізує пізнавальні процеси, необхідні для успішного засвоєння навичок читання та письма.

Як зазначає І. Брушневська, гра є особливо цінною у роботі з дітьми, які мають мовленнєві порушення, оскільки забезпечує органічне поєднання корекційно-розвивальних, навчальних і виховних завдань. Її корекційна функція полягає у стимулюванні мовленнєвої активності, формуванні артикуляційних, фонематичних і лексико-граматичних навичок, а також у розвитку комунікативної компетентності. Розвивальна функція реалізується з опорою на активізацію когнітивних процесів – уваги, пам'яті, мислення, уяви, сенсомоторної координації. Водночас виховна функція сприяє формуванню у дітей емоційно-позитивного ставлення до навчання, вольових якостей, уміння взаємодіяти з однолітками, дотримуватися правил і колективних норм поведінки. Дидактична гра забезпечує особливу динаміку навчального процесу: вона перетворює корекційні вправи на захопливу діяльність, у рамках якої дитина стає активним учасником, а не пасивним виконавцем завдань логопеда [1].

Важливою характеристикою дидактичної гри як корекційного інструменту є її системність і цілеспрямованість. Як зазначає О. Просяник, ефективність використання ігор у логопедичній практиці визначається чітким дотриманням принципів наукової

обґрунтованості, поетапності, індивідуалізації та включення корекційних завдань у зміст гри. Вона не є випадковою формою розваги, а виступає засобом цілеспрямованого впливу на мовленнєві, психічні та когнітивні процеси [8]. Так, у роботі з дітьми, які мають дислексію та дисграфію, дидактичні ігри можуть бути спрямовані на розвиток зорово-просторової орієнтації, розрізнення графічно подібних літер, формування навичок фонематичного аналізу, тренування зорової та слухової пам'яті, а також на формування навичок звуко-буквених асоціацій. Важливим принципом є поступове ускладнення ігрових завдань та варіативність їх форм – від простих маніпуляційних до когнітивно-рефлексивних, що дає змогу враховувати індивідуальний темп розвитку дитини та особливості її пізнавальної діяльності.

З позицій сучасної педагогічної науки дидактична гра виступає потужною технологією, що забезпечує інтеграцію емоційного, інтелектуального й мовленнєвого розвитку. Зарубіжні дослідження, зокрема дані О. Йилдирима та Е. Сурери, дають можливість стверджувати ефективність застосування адаптивних «серйозних ігор» (serious games) для дітей із труднощами навчання. Такі ігри створюють середовище, в якому навчання поєднується з елементами змагання, інтерактивності та миттєвого зворотного зв'язку, що суттєво підвищує рівень залученості учнів і сприяє закріпленню мовленнєвих навичок [17]. Систематичний огляд досліджень, представлений Р. Екаваті зі співавторами, дозволив цим дослідникам дійти до висновку, що використання ігрових технологій у навчанні дітей із дислексією підвищує ефективність сприймання друкованого тексту, знижує рівень помилок у читанні, покращує увагу й пам'ять, а також сприяє розвитку позитивного ставлення до навчального процесу [15].

Психолого-педагогічна ефективність дидактичних ігор у роботі з дітьми з порушеннями мовлення зумовлюється також їхньою здатністю створювати ситуацію успіху, що особливо важливо для дітей, які відчують труднощі в навчанні. Ігрова форма діяльності забезпечує позитивне емоційне тло, зменшує страх помилки та сприяє формуванню внутрішньої мотивації до пізнання. Як підкреслює І. Брушневська, гра сприяє зниженню психоемоційного напруження, формуванню почуття впевненості, самостійності та креативності у дітей із мовленнєвими вадами. Під час гри дитина може експериментувати зі звуками, словами,

реченнями, отримуючи задоволення від процесу пізнання, що суттєво підвищує ефективність корекційного впливу [1].

Ефективність ігрової діяльності у логопедичній практиці залежить від дотримання низки умов:

- гра має відповідати віковим і психофізіологічним особливостям дитини, забезпечувати доступність змісту й посиленість ігрових завдань, що виконуються дитиною;

- важливою є наявність чіткого корекційного спрямування – кожна гра має бути інтегрована в загальну систему логопедичної роботи та сприяти досягненню конкретних навчальних і мовленнєвих цілей;

- логопед має створювати умови для активної участі всіх дітей, підтримувати атмосферу довіри, емоційного комфорту й співпраці. Оптимальним є поєднання групових, парних і індивідуальних форм ігрової діяльності.

Методичні особливості використання дидактичних ігор у процесі корекції дислексії та дисграфії визначаються необхідністю поєднання педагогічної доцільності, корекційної спрямованості та психологічного комфорту для дитини. Ефективність ігрових технологій у логопедичній роботі залежить від їхнього цілеспрямованого добору, який має ґрунтуватися на типології мовленнєвих порушень, рівні сформованості навичок письма й читання, а також на індивідуальних особливостях когнітивної та емоційно-вольової сфери учня. Дидактична гра у цьому контексті виступає не як розважальний елемент навчання, а як спеціально організована діяльність, що забезпечує системне формування й автоматизацію мовленнєвих навичок [1].

Добір ігор має відбуватися з урахуванням провідного механізму порушення. У дітей із фонематичною формою дислексії й дисграфії основним напрямом корекційної роботи є розвиток фонематичного сприймання, звуко-буквеного аналізу та синтезу. Для цього доцільно використовувати ігри, що активізують слухове сприймання та диференціацію звуків, наприклад «Почуй і назви звук», «Знайди пару звуків», «Ланцюжок складів», «Виправ помилку у слові». Вони сприяють формуванню звукової культури мовлення, розвитку слухової уваги та зорово-слухових асоціацій. Для дітей із оптичними формами дислексії та дисграфії актуальними є ігри, спрямовані на розвиток зорового сприймання, просторових уявлень і графомоторних навичок, такі як «Знайди літеру-близнюка», «Склади слово з букв», «З'єднай букви у правильному напрямку»,

«Орієнтуйся на сторінці». Вони допомагають дитині розрізнати графічно подібні символи, орієнтуватися у напрямку читання, формувати зорово-рухову координацію, необхідну для правильного письма [9].

Ігри з використанням рухових і тактильних компонентів, зокрема пальчикові та моторні ігри, мають особливе значення для дітей, у яких виявляється порушення моторного контролю під час письма. Застосування завдань типу «Намалюй літеру у повітрі», «Склади слово з предметів», «Пройди шлях букви» або «Пиши пальчиком по піску» поєднує елементи кінетичної активності із формуванням графомоторних навичок, сприяючи розвитку дрібної моторики та просторової орієнтації. Такі ігри також підсилюють сенсомоторну інтеграцію – здатність координувати рухи зорового й слухового аналізаторів, що є необхідною умовою успішного засвоєння навичок письма [3; 9].

Важливою методичною вимогою до застосування дидактичних ігор є поетапність організації ігрового процесу [15]. На початкових етапах логопед обирає ігри з максимальною опорою на наочність, рухову та емоційну залученість, що стимулює інтерес і мотивацію дітей. На наступних етапах акцент зміщується на когнітивно-мовленнєві завдання: дитина вчиться не тільки відтворювати звук чи букву, а й виконувати осмислені дії зі словами, реченнями, текстами. Завершальний етап передбачає використання інтегрованих ігор, у яких поєднуються різні види діяльності (слухові, зорові, мовленнєві, моторні) для комплексного впливу на всі механізми читання й письма.

Велике значення має дотримання принципів системності та варіативності. Це означає, що дидактичні ігри мають бути логічно вписані в загальну структуру корекційних занять, послідовно ускладнюватися за змістом і формою, але водночас залишатися різноманітними, щоб підтримувати інтерес дітей і запобігати перевтомі. Дуже бажано, щоб підібрані логопедом ігри сприяли як виправленню наявного дефекту, так і загальному розвитку пізнавальних психічних процесів (мислення, пам'ять, увага).

Роль учителя-логопеда у процесі організації ігрової діяльності є ключовою. Саме педагог створює умови для ефективної комунікації, регулює динаміку гри, забезпечує позитивне емоційне тло та реалізує індивідуальний підхід до кожної дитини. Зокрема, логопед виконує функції організатора, фасилітатора і спостерігача, уважно відстежуючи реакції дітей, рівень їхньої активності

та ступінь засвоєння навчального матеріалу. Професійна майстерність педагога проявляється у вмінні перетворити навіть найпростіше завдання на мотивуючу ігрову ситуацію, у якій дитина відчуває успіх, отримує позитивний досвід мовленнєвої активності та бажання продовжувати навчання. Крім того, логопед має враховувати емоційний стан дітей із порушеннями мовлення, для яких навчальні труднощі часто супроводжуються заниженою самооцінкою, тривожністю або страхом помилки. Тому під час ігрових занять важливо підтримувати доброзичливу атмосферу, використовувати заохочення, гумор, елементи сюрпризності, що стимулюють інтерес і знижують напруження [2; 12].

Порівняльний аналіз концептуальних особливостей використання дидактичних ігор у корекційній роботі з дітьми, які мають дислексію та дисграфію, дає змогу виявити як спільні закономірності, так і специфічні напрями застосування ігрових методик залежно від характеру мовленнєвого порушення. Обидва типи розладів мають спільну психолінгвістичну природу, однак кожен із них проявляється на різних рівнях мовленнєвої діяльності. Дидактична гра у процесі корекції дислексії спрямована насамперед на вдосконалення процесів сприймання, впізнавання та розуміння графічного образу слова, активізацію механізмів звуко-буквеної кореляції та розвиток аналітико-синтетичної діяльності. У той же час у процесі корекції дисграфії ігрові методики мають на меті формування графомоторних умінь, координації рухів руки, просторової орієнтації та навичок правильного відтворення букв і слів.

У логопедичній практиці ігрові форми роботи при дислексії зосереджуються на слухо-зорових та когнітивно-мовленнєвих вправах, що забезпечують формування механізмів фонематичного аналізу, синтезу, зорового диференціювання та семантичного прогнозування тексту. Для дітей із дисграфією, навпаки, ключовими є ігри з елементами письмової діяльності, моторики, кінестетичної та тактильної стимуляції, які допомагають подолати труднощі просторового розташування, порушення послідовності та моторної організації графічного образу слова. В обох випадках гра виступає способом позитивного емоційного залучення дитини до навчального процесу.

Основні результати порівняльного аналізу подано у (табл. 1).

Здійснений порівняльний аналіз дозволяє стверджувати, що дидактичні ігри в процесі корекції дислексії та дисграфії мають

Таблиця 1

Результати компаративного аналізу концептуальних особливостей використання дидактичних ігор при корекції дислексії та при корекції дисграфії

Критерій порівняння	Дидактичні ігри для корекції дислексії	Дидактичні ігри для корекції дисграфії
Основна мета використання	Формування навичок правильного сприймання, диференціації та розуміння друкованого тексту, подолання порушень процесу читання	Розвиток умінь правильного графічного відтворення звуків і слів, удосконалення моторних і просторових навичок письма
Психолінгвістичне підґрунтя	Недорозвиток фонематичного сприймання, зорово-просторового аналізу, труднощі встановлення звуко-буквених зв'язків	Недорозвиток мовленнєво-рухових механізмів, порушення просторово-часових орієнтацій, недостатність зорово-моторної координації
Корекційна спрямованість ігор	Розвиток фонематичного аналізу та синтезу, зорового сприймання, семантичного прогнозування, уваги та пам'яті	Формування графомоторних навичок, координації рухів руки, орієнтації на аркуші, просторових уявлень і послідовності дій під час письма
Типові види дидактичних ігор	«Знайди звук у слові», «Склади слово», «Прочитай правильно», «Ланцюжок складів», «Збери речення»	«Напиши букву в повітрі», «З'єднай букви правильно», «Знайди помилку в слові», «Пиши пальчиком по піску», «Пройди шлях букви»
Провідні принципи організації	Послідовність від звукового аналізу до осмисленого читання; розвиток зорово-слухових зв'язків; поступове ускладнення текстового матеріалу	Поступовість формування рухових дій; поєднання слухових, зорових і кінестетичних компонентів; формування автоматизованих графічних навичок
Засоби стимуляції пізнавальної активності	Використання карток, аудіозаписів, інтерактивних тренажерів	Застосування тактильних матеріалів, маніпуляційних предметів, графічних шаблонів, мультимодальних вправ
Очікувані результати	Поліпшення темпу, точності та усвідомленості читання; формування розуміння тексту	Зменшення кількості графічних помилок; покращення каліграфії, орієнтації на аркуші та моторної організації письма

Джерело: розроблено автором

спільну корекційно-розвивальну основу, але принципово відрізняються за сенсорними акцентами, структурою ігрових завдань і провідними механізмами впливу. Ігри для подолання дислексії орієнтовані на розвиток процесів сприймання та декодування мовних одиниць, тоді як для дисграфії – на формування моторно-графічних навичок і просторової організації письма. Обидва напрями інтегруються у спільну педагогічну систему, де гра виступає одночасно і важливим засобом навчання, і способом гармонізації пізнавальної діяльності дитини з мовленнєвими порушеннями.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Здійснений аналіз дає підстави стверджувати, що дислексія та дисграфія є наслідком недостатньої сформованості ряду базових мовленнєвих і психічних функцій, тісно пов'язаних із загальним недорозвиненням мовлення. Їхня корекція має спиратися на глибоке розуміння механізмів формування навичок читання і письма, враховувати індивідуальні особливості дітей і забезпечувати поступове формування повноцінних мовленнєвих операцій. Саме тому у спеціальній педагогіці постійно

здійснюється пошук інноваційних засобів впливу, які дозволяють активізувати мовленнєву діяльність дитини, розвивати її пізнавальні функції та створювати позитивне емоційне тло навчання, у тому числі за допомогою використання дидактичних ігор, що виступали предметом аналізу даного дослідження.

Аналіз сучасних підходів і методів корекції дислексії та дисграфії свідчить про перехід логопедичної науки від ізольованого виправлення мовленнєвих дефектів до цілісної, багатовимірної моделі навчання, яка охоплює когнітивний, нейропсихологічний та лінгводидактичний компоненти. Еклектичне поєднання традиційних і новітніх технологій створює умови для індивідуалізованого підходу до кожної дитини, підвищує мотивацію до навчання та сприяє формуванню стійких навичок читання й письма. Особливу роль у цьому процесі посідають дидактичні ігри, які поєднують навчально-корекційні завдання з елементами гри, забезпечуючи природну активізацію психічних процесів та розвиток, що й визначає їхню перспективність у сучасній спеціальній освіті. Дидактична гра у корекційно-розвивальній роботі

з дітьми з порушеннями мовлення виступає потужним інструментом психолого-педагогічного впливу, який забезпечує гармонійний розвиток мовленнєвої, когнітивної та емоційно-вольової сфер дитини. Вона створює умови для поєднання пізнавальної активності з позитивними емоціями, сприяє ефективному засвоєнню навчального матеріалу та підвищує результативність логопедичної корекції. Саме тому дидактична гра є одним із провідних методів спеціальної педагогіки, здатним забезпечити успішну адаптацію дітей із дислексією та дисграфією до навчального процесу в умовах спеціальних і інклюзивних класів.

Методика використання дидактичних ігор у корекції дислексії та дисграфії має бути науково обґрунтованою, системною й гнучкою. Вона передбачає ретельний добір ігор відповідно до типів порушень, поступове ускладнення завдань, включення різних сенсорних каналів сприймання та активну взаємодію дитини з педагогом

і однолітками. Саме в цьому полягає їхня методична та практична цінність у системі спеціальної освіти для дітей із порушеннями мовлення.

Перспективи подальших наукових розвідок у напрямку використання дидактичних ігор для корекції дислексії та дисграфії полягають у поглибленні теоретико-методологічного обґрунтування ігрових технологій у логопедичній практиці, розробленні диференційованих програм для різних категорій дітей із мовленнєвими порушеннями, а також у впровадженні цифрових дидактичних ігор, що враховують індивідуальний темп, когнітивний профіль і сенсомоторні особливості учнів. Перспективним напрямом є проведення емпіричних досліджень для визначення впливу різних видів дидактичних ігор на динаміку формування навичок читання й письма, а також розробка методичних рекомендацій для підготовки майбутніх логопедів до впровадження ігрових технологій у спеціальних класах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брушневська І. Закономірності використання ігрових прийомів у корекційно-розвивальному процесі з дітьми із порушеннями мовленнєвої діяльності. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 52. Т. 1. С. 186–192. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/52-1-27>
2. Журавльова Л. С. Сучасний стан логопедичної практики корекційної роботи з молодшими школярами з дисграфією. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2017. Вип. 34. С. 24–32. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/e109082b-d5a6-4da0-b00c-eeecb69cfcfb> (дата звернення: 22.10.2025).
3. Комісарик М. І., Кузнецова К. С., Кушнірик Р. В. Інноваційні технології в освітньо-корекційній роботі з дітьми з порушеннями мовлення : методичні рекомендації для студентів спеціальності 016 Спеціальна освіта. Чернівці, 2024. 56 с. URL: https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10272/ITOK_Методичка.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 22.10.2025).
4. Котлова Л. О., Іскрижицька А. М. Профілактика дисграфії у дітей із затримкою мовленнєвого розвитку. *Science in the modern world: innovations and challenges* : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (17–19 квітня 2025 р., Торонто, Канада). 2025. С. 365–369. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/43413/1/1.pdf> (дата звернення: 22.10.2025).
5. Лещій Н. П., Лук'янченко К. О. Корекція мовлення в учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 51. Т. 1. С. 110–115. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/51.1.21>
6. Морозова-Ларіна О. І., Тарунцева А. О. Нейропсихологічна корекція дислексії у дітей дошкільного віку за допомогою програми FastForWord. *Psychological Journal*. 2021. Т. 7, № 9 (53). DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.9>
7. Мураховська І. В. Корекційна робота з формування зв'язного мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення III рівня. *Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти* / за заг. ред. Бойчука Ю. Д. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. С. 243–246.
8. Просяник О. П. Особливості використання дидактичних ігор та ігрових вправ у корекції порушень письма в дітей молодшого шкільного віку. *Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти* : зб. наук. пр. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 517–521. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/10934> (дата звернення: 22.10.2025).
9. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : програмно-методичний комплекс. Київ : Кафедра, 2013. 284 с. URL: https://logoped.in.ua/wp-content/uploads/2018/01/Kompl_FFN.pdf (дата звернення: 22.10.2025).

10. Серебряннікова Є. П. Методики та прийоми подолання дисграфії та дислексії у дітей молодшого шкільного віку. *Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти* / за заг. ред. Бойчука Ю. Д. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. С. 307–310.
11. Сизова Н. В. Використання нейропсихологічних вправ у корекційному навчанні дітей із порушенням читання. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 69. Т. 1. С. 99–103. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.1.19>
12. Цимбал-Слатвінська С. Порівняльний аналіз змісту діяльності логопеда з діяльністю суміжних фахівців. *Web of Scholar*. 2019. Т. 2. № 8. С. 6–12. DOI: [10.31435/rsglobal_wos/31082019/6657](https://doi.org/10.31435/rsglobal_wos/31082019/6657)
13. Чередніченко Н. В., Тенцер Л. В. Зміст та організація логопедичної роботи з подолання дисграфії у молодших школярів в умовах корекційного та інклюзивного навчання. *Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти*. 2019. Вип. 13. С. 312–324. URL: <https://aqce.com.ua/download/publications/527/483.pdf/> (дата звернення: 22.10.2025).
14. Швець О. І., Швець Б. Б. Специфіка організації роботи логопеда в навчально-реабілітаційному центрі. *Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України* 2011. Вип. 14. С. 844–852.
15. Ekawati R., Wasis W., Shodikin A., Fiangga S., Chen J.-C. Utilizing games to enhance the learning of students with dyslexia: A systematic literature review. *TEM Journal*. 2024. Vol. 13. No 3. P. 2097–2106. DOI: [10.18421/TEM133-37](https://doi.org/10.18421/TEM133-37)
16. Rahim N., Mokmin N. A. M., Wang J. Empowering students with dysgraphia: the educational benefits of assistive technologies. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*. 2025. Vol. 20. No 7. P. 2025–2036. DOI: [10.1080/17483107.2025.2493737](https://doi.org/10.1080/17483107.2025.2493737)
17. Yildirim O., Surer E. Developing adaptive serious games for children with specific learning difficulties: A two-phase usability and technology acceptance study. *JMIR Serious Games*. 2021. Vol. 9. No 2. e25997. DOI: <https://doi.org/10.2196/25997>

Дата надходження статті: 25.10.2025

Дата прийняття статті: 19.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025